

ומה שכתב 'לצורך שמירה' – כן כתב בשאלת יעב"ץ (ח"א יז) שלא התירו אלא לצורך זה, ואסר שם לגדל יותר מכלב אחד, ע"ש.
 (ולא דק הכותב ב'תחומין' (ח"ט עמ' 174), שכתב בשם היעב"ץ שאפילו בקשור איכא לטותא דרבנן, והלא התירו הקשור במפורש. וכן שם בסיכום המסקנות (עמ' 189) כתב שלדעת הריעב"ץ אסור אפילו בקשור בשלשלת, וזה אינו, כאמור.
 ואמנם, כל זה מן הדין, ולא ממידת חסידות, וכמו"ש בתשובת ריעב"ץ שם, ובשבט הלוי (ח"ו רמא).

אמנם, כל זה אמור לענין האיסור לגדלו, אבל לענין הנאמר לעיל (פ:) 'חתול מותר להורגו... ואין בו משום גזל' – לא נאמר אלא בשידוע שעלול להרוג או להזיק נזק גמור, ולא בכלב סתם, גם לא 'כלב-זאב'. (שו"ת שבט הלוי ח"ו רמא. ע"ש, וע' שו"ת הרמ"א קיג).

פרק שמיני – 'החובל'

'אומדין כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך' – רש"י כתב שאומדין כל אדם לפי מה שהוא מעונג, ולפי מידת צערו וכאבו. והרמב"ם (חובל ומוזק ב,ט) הוסיף בזה דברים, וזו לשונו: 'הכל הוא לפי הניזק, יש אדם שהוא רך וענוג מאד ובעל ממון, ואילו נתנו לו ממון הרבה לא היה מצטער מעט. ויש אדם שהוא עמלן וחזק ועני, ומפני זה אחד מצטער צער הרבה, ועל פי הדברים האלה אומדין ופוסקין הצער.'

(מקור הדברים נמצא במכילתא – משפטים. ואפשר שלשית רש"י, אין מתחשבין במצבו הכלכלי, לפי שאין זו שומא של מידת הצער, אלא היא מורכבת משיקולים נוספים – כמה נצרך אותו אדם לממון, ומהי מידת פורנותו וכילותו. וסברת הרמב"ם (שבכלל מה שאמרו במכילתא 'רך מפונק ומעונג, כלול גם אם עשיר הוא או עני), אפשר, כיון שבאמת לא שייך להעריך את הצער עצמו בממון, אלא גדר תשלומי צער הוא אותו שווי ממוני של הצער, כמה הוא שוה לאדם שניזוק).

'מכה אדם ומכה בהמה – מה מכה בהמה לתשלומין אף מכה אדם לתשלומין... אלא מהכא: 'מכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש', וסמיך ליה 'ואיש כי יתן...' – יש לפרש את הלימוד בדרך זו: כשם שבמכה בהמה, הגם שנאמר בו 'נפש תחת נפש', הלא אין צריך לשלם בבהמה כמותה, וודאי שלא הורגים את בהמתו מפני שהרג בהמת חברו, אלא משלם לו תמורתה בכל דבר אשר חפץ – כמו כן 'עין תחת עין' מתפרש ממון ולא עין ממש. וזהו לשון 'וסמיך ליה' – דבר הלמד מענינו. (הנצי"ב. וב'תוספת ברכה' (אמור) תמה מדוע רז"ל לא למדו 'עין תחת עין' מ'נפש תחת נפש' דמכה בהמה, ולהמתבאר, אכן למדו ולמדו.

וכבר כתבו מפרשי הפשט (ע' פירוש רש"ר הירש; 'הכתב והקבלה' – משפטים) שהביטוי 'תחת' מתפרש כאן כתמורה ותחליף, ולא במשמעות 'בשביל', 'בעבור'. וכמו 'זיעלהו לעולה תחת בנו' זימלוך בנו תחתיו, וכן הוא הפירוש ברוב-ככל המקומות שבתורה (ויש שכתבו בכלום ממש, ללא יוצא מן הכלל. וצ"ב). ואף כאן הכוונה שישלם דבר מה אשר יבוא תחת העין המוצאת ותמורתה, והרי זה א"א אלא בתשלומי ממון).

'האי לאו מכה הוא? – הכאה הכאה קאמרינן...' – פרש"י שמ"כ יתן מום' למדו, שהרי מום על ידי הכאה הוא בא.

ומצינו כיוצא בזה בדברי רש"י ביומא (מה): 'נאמרה אש בקטורת, ונאמרה אש במחתה...'. – דכתיב בקטורת 'קטירנה', ואין הקטרה בלא אש. (והתוס' שם פרשו בענין אחר).

והביא רש"י הך דתנא דבי ר' ישמעאל, שלומד 'ושב הכהן' 'ובא הכהן' בגזרה שוה. ואם משם בלבד, היה מקום לומר שמדת 'גזרה שוה' עיקרה מהמלים, ואף כי שאינן זהות, מכל מקום ענינם זהה. אך כאן מתבאר שהג"ש אינה דרשה מהמלים עצמן אלא מעצם התוכן שמדובר עליו בפרשה.

'ממאי דבממון, אימא במיתה ממש... ועוד כתיב בתריה 'כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו' ושמע מינה ממון' – מיתור המלים 'כן ינתן בו' (שהרי כבר כתיב 'כאשר עשה כן יעשה לו') למדים שהכוונה על ממון, כדלהלן (פד).

'לנפש רוצח אי אתה לוקח כופר, אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים' – מכאן מקור שיטת הרמב"ם (חובל ומזיק ה, ג-ו) שהמודה שחבל בחברו – אם אין עליו עדים, פטור מתשלומי נזק. לפי שתשלומי חבלה באדם אינם תשלומי ממון עבור האבר הניזוק, כשאר נזקי רכוש, אלא דינם כקנס. שהרי אמרו כאן שתשלומין אלו הם בגדר 'כופר'.

וכשם שאין דמים על הריגת אדם בן חורין, כמו כן אין דמים לאבר מאבריו, אלא חיוב הוא שהטילה תורה על החובל, ואינם בגדר דמי האבר. (ע' 'ברכת שמואל' – כח).

(אלא שלפי סברה זו, יצא שהוא הדין בשור שהזיק אדם, אין זה ממון אלא כקנס, ואכן כך נקט באור שמח' (נזקי ממון י, ד). ואולם בדברי הרמב"ם לא הוזכר דבר זה כלל.

ולכן נראה שבאמת שייך חיוב תשלומי ממון גם בחבלה, אלא שכיון שחייבה תורה כופר לראשי אברים, כמפורש כאן, שוב נפקע כל חיוב אחר, (כדוגמת שור שהרג בן חורין או עבד, שמשלם כופר או קנס כתחליף לחיוב דמים). אך שור שהזיק אדם, שלא נאמר בו חיוב כופר, נשאר הדין על מכונו, לחייב תשלומי ממון. – עפ"י שיעורי ר' שמואל – גטין יב:

'דיוק נפלא, מורה אל אמיתת שיטת רבינו' – כתב ב'משך חכמה' (סוף אמור) – מלשון הכתוב לגבי נזק החובל 'כן יעשה לו... כן ינתן בו', ולמה לא יוחס התשלומין בלשון פעיל, כמו 'מכה בהמה ישלמנה' רק שבתו יתן ורפא ירפא? –

לומר לך, שלעולם אין חיוב תשלומי נזק (וצער) על פי הודאתו, אלא רק על פי עדים, והרי זה חיוב המוטל על בית דין לדונו ולהענישו, אבל האדם עצמו אינו מתחייב כשאין עדים המחייבים אותו.

וע' להלן פד, עוד על שיטת הרמב"ם, בישוב תמידות המגיד משנה. וע"ע לעיל דף מז (חוברת טז) במובא בשם הגר"ח על שומת הנזק בחבלות אדם ובנזקי ממון).

פרפראות

'אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים' –

'עין תחת עין' בגימטריא: ומתכפר בדמיו. (ברכת פרץ – משפטים)

'כאשר עשה כן יעשה לו' בגימטריא: נותן ממון ומתכפר. (שם, אמור. בהפרש אחד)

- קכה.** א. מהי 'חכמת יונית'?
- ב. מתי אסרו ללמד בנו 'חכמת יונית'?
- ג. האם לשון יונית בכלל האיסור?
- ד. למי התירו ללמוד 'חכמת יונית'? (פב:–פג.).
- א. לשון ומליצות של בני פלטין הקרובים למלכות (עפ"י רש"י).
- ב. בזמן הורקנוס ואריסטובלוס. (התוס' כתבו שאפשר שלא נתקבלה הגזרה לדורות רק בדור החרבן, או אפשר שלא היה זה בגדר 'גזירה' דרבנן עד לדור החרבן).
- ג. לא.
- ד. לבית רבן גמליאל, מפני שקרובים למלכות.

קכו. באלו תנאים מותר לו לאדם לגדל כלב? ומה גדרו ושעמו של האיסור? (פג.).

מותר רק אם הוא קשור בשלשלת. או בעיר הסמוכה לספר, שאז קושרו ביום ומתירו בלילה. (והפוסקים כתבו 'כלב רע'. וכן דייק בתוי"ט מלשון 'הכלב').

האיסור מגזירה דרבנן, שמפחיד בנביחתו ויכולה אשה להפיל עוברת מחמת הבהלה. והמגדלו עומד ב'ארור', כמגדל חזירים.

פרק שמיני – 'החובל'

- קכז.** א. מהם הלימודים שדרשו בגמרא שפירוש 'עין תחת עין' – ממון?
- ב. האם יש מי שחולק על כך, וסובר 'עין' ממש?
- ג. כמה הם דמי הנזק של החבלה, כיצד שמים אותם? (פג:–פד.).
- א. כברייטא דרשו גזרה שוה, הכאת אדם מהכאת בהמה (ואם תשיב ותטעון למה לא נלמד הכאה הכאה ממכה אדם ומת –) 'לא תקחו כופר לנפש רוצח' – אבל אתה לוקח לראשי אברים שאינן חוזרין (ועדיין נצרכת הג"ש, ללמוד שמשלם ממון בדוקא, ואין הברירה בידו).
- והובאו עוד שתי דעות תנאים ללמוד מ'משפט אחד יהיה לכם' (והרי כשאין עיניהם שוות, יצא שאין המשפט שוה. וכן אם היה החובל – סומא). והשיבו על ראיות אלו.
- דבי ר' ישמעאל: מיתור 'כן ינתן בו' – ממון.
- דבי ר' חייא: יתור 'יד ביד' – דבר הניתן מיד ליד.
- והביאו עוד שלש סברות ללמוד (שמא יהרג, והרי גרמת לנפש ועין תחת עין; מכך שמשלם צער מוכח שלא מוציאים גם לו אבר; מכך שמשלם ריפוי), ודחו.
- רב אשי: גזרה שוה 'תחת' 'תחת' (מ'תחת אשר ענה').
- ב. אין דעה החולקת על כך.
- ג. דמי החבלה הם ההפרש של דמי האדם עם אותו אבר ודמיו ללא האבר, ושמין אותו כעבד הנמכר (לרש"י: עבד עברי. להרא"ש: כנעני).
- שיטת רבי אליעזר שמשלם דמי אבר המזיק.